

BAHTİYAR VAHABZÂDE ŞİİRİNDE TÜRKİYE

Turkey in Bahtiyar Vahabzade's Poem

Mehman MUSAOĞLU*

Özet

Makalede, Bahtiyar Vahabzâde'nin Azerbaycan Edebiyatında gerçekleştirdiği edebî yenilikten söz edilmiştir. Türkiye temasının Türkiye sevgisi, imparatorluk-cumhuriyet olguları, Azerbaycan-Türkiye ilişkileri, millî mücadele ve şehitlik konularıyla art//eş//ön ve iç görünümü olarak metinleştirildiği, şairin şiirlerinden getirilen somut örneklerle gösterilmiştir. "Onun Gücü Halkta, Keseri Halkta", "Kapalı Çarşı" ve "Axı Dünya Fırlanır" şiirlerinden parçalar verilmiştir. "İstanbul", "Azerbaycan-Türkiye" ve "Tenha mezar" adlı şiirleri ise bütünlükte verilerek, zihniyet ve tematik içerik bakımından tahlil olunmuştur. Sonuçta, Bahtiyar Vahabzâde edebî mirasının Azerbaycan'da ve Türkiye'de okutulması ve her yönüyle irdelenmesinin gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk dünyası, Türkiye, Azerbaycan, edebî, art//eş//ön ve iç görünümü, tema, konu, metin, bilişsel

Abstract

In the article, the newness Bahtiyar Vahabzade brought to Azerbaijan Literature is mentioned. Creation of retrospective, prospective, respective and introspective projections literal writings of Love to Turkey, Empire-Republic phenomenon, Azerbaijan-Turkey relations, national struggle and patriotic death subjects of Turkey theme, are shown with examples from poet's poems. Parts from poems like "His Power and Strength is in His Nation", "Grand Bazaar" and "But World is Spinning" are given as example. Poems like "Istanbul", "Azerbaijan-Turkey" and "Lonely Grave" are examined in mentality and thematic context aspects. In the conclusion, the necessity of teaching and studying the heritage of Bahtiyar Vahabzade is emphasized.

Key Words: Turkic world, Turkey, Azerbaijan, literal, retrospective, prospective, respective and introspective projections literal, theme, subject, text, cognitive.

İlham Kaynağım Türk Dünyası!

Ben Bahtiyar Vahabzâde'nin öğrencisiyim. 1967-1972 yıllarda Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinde eğitim gördüğüm dönemde, Bahtiyar Muallim Azerbaycan Edebiyat tarihi dersimize giriyordu. Sıra arkadaşım ve daha sonra ünlü bir eleştirmen olan Vagif Yusifli'nin de eserlerinde vurgulandığı gibi, Bahtiyar Muallim bu derslerde "Vatan

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi. mehman_musaoglu@mynet.com

Sevgisi” aşılıyordu (İbrahimov 2000: 137-138). Bunu Azerbaycan Edebiyatı üzerine düzenlenen müfredatla değil, kendi yöntemleri ile gerçekleştiriyor, hakiki Azerbaycan edebiyatı ve tarihini öğretiyordu (Musaoğlu 2007: 16). Her yaz memlekete gittiğimde Bahtiyar Muallimle ya Bakü’deki ya Şeki’deki evinde görüşüyorduk. Türk dünyası, Azerbaycan ve Türkiye’ de olup biten siyasî, ekonomik ve kültürel gelişmeleri konuşuyorduk. Bir defa 5 Ağustos 2007 yılında Şeki’deki evinde sohbet ediyorduk. Ben ona dünyanın birçok ünlü yazarı için kendi memleketinin büyük ilham kaynağı olduğunu söyledim. Söz gelimi Rus yazarı Tolstoy için Yasnaya Polyana ne demekse edebî-felsefî görüşleri kopuz-saz edebiyatımız üzerinde köklenen şairimiz Samet Vurgun için de memleketi Kazak ili ve Salahlı köyünün o demek olduğunu hatırlattım. Ve akabinde, “Hocam, sizin de şairlerinizin temel ilham kaynağı memleketiniz mi” diye sordum. O, memleketini çok sevdiğini ama doğrudan Şeki üzerine bir şiir yazdığını, ilham kaynağının ise sadece Şeki’den-Azerbaycan’dan ibaret olmadığını, İsmail Gaspıralı’nın işaret ettiği ve “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” nitelemesiyle tanımlamak istediği büyük Türk dünyası olduğunu ekledi. Samet Vurgun’un çok sevilen şairlerimizden biri, kopuz-saz sanatının ise Türk dünyasının manevi simgesi olduğunu, ama Samet Vurgun ve Aşık Alesker’le beraber; Yunus Emre, Karacaoğlan, Abay, Muhtar Avezov, Abdulla Tukay, Cengiz Aytmatov, Oljas Süleymanov, Mahtumkuli, Ali Şir Nevaî ve Mevlânâ’nın da onun için çok büyük ilham kaynağı olduğunu vurguladı. Türklük ve Türk dünyasına ilişkin duygularını ise “Kendimizi Kesen Kılıç” (1998), “Aluşta’da Emet Han Sultanın Heykeli” (6-7 Nisan 1980) ve “Ben Türküm” (15 Kasım 1995) gibi şiirlerinde ifade etmeye çalıştığını anlattı (Musaoğlu 2007: 20-21).

Azerbaycan Edebiyatında Bahtiyar Vahabzâde Yeniliği

1950’li yıllarda bedî ve ilmî yaratıcılığın yanı sıra, bir araştırmacı-yazar ve öğretim üyesi olarak pedagojik faaliyete başlayan Bahtiyar Vahabzâde’nin yetiştiği edebî kontekst, her şeyden önce yüzyılları ihtiva eden büyük Azerbaycan Edebiyatı tarihi ve onun çeşitli yönleriyle belirlenebilen çağdaş bilişsel temeliyle doğrudan bağlantılıdır. Bu edebî kontekstte onun en çok etkilendiği şahsiyetler ise Muhammet Füzulî, Mirza Elekper Sabir ve Samet Vurgun’dur. Bahtiyar Vahabzâde’nin evindeki iş odasında başının üstünde Azerbaycan edebiyatının söz konusu üç büyük temsilcisinin resmi vardı. Bahtiyar Vahabzâde, Füzulî’nin fikir müzesinden yararlanmış, Sabir’in gerçeklik aynasına bakarak “büyük millet, ölçekli İslam ve Turan ülküsünün” (Qarayev 2002: 365) ne demek olduğunu görmüştür. Hocası Samet Vurgun’un sanat çeşmesinden su içerek büyük şiir

Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye

meşalesini daha da yükseklerle kaldırmıştır. “*O, kendisi de bir meşale gibi Vatan için, halk için, insanlık için, güzel yarınlar için daima alevlenmiş ve kendi yaşam tarzını, hayat felsefesini şu doğrultuda çizmiştir:*

*Yaşamaq-yanmaqdır, yanasan gərək,
Həyatın mə'nası yalnız ondadır.
Şam əgər yanmırsa, yaşamır demək.
Onun da həyatı yanmağındadır**” (Musaoğlu 1998: 10)

Bahtiyar Vahabzâde'nin edebî yaratıcılığa başladığı 1940'lı yılların sonu, 1950'li yılların başlarında Azerbaycan'da edebiyat Sovyet rejiminin diktesiyle faaliyet gösteriyordu. Şöyle ki; bir yandan bütün dünyayı ilgilendiren evrensel nitelikteki konulara temas edenler, dünya edebiyatı klasiklerinden yararlananlar; genellikle kozmopolit, yozlaşmış veya millî temelden, vatandan ve yurttan ayrılmış yazarlar-insanlar olarak nitelendiriliyorlardı. Söz konusu nitelendirme, dönemin çok ünlü şairi Samet Vurgun'un yazdığı aşağıdaki mısralarına belirgin bir biçimde yansımaktadır:

*Kosmopolit tənqidçilər ömrü boyu dandı məni
Dedi əsl sənətkarın nə yurdu var, nə vətəni
Dedi bütün yer üzüdür, sənətkarın ana yurdu
Bizim çoban şairi isə saz üstündə şeir qurdu* (S. Vurgun)

Öte yandan uzak ve yakın geçmişimize bağlı millî ve manevî değerlerimizden, dinî hassasiyetlerimizden, adet ve anelerimizden bahseden, tarihimizin önemli konularını işleyen yazarlarımız ve şairlerimize ise milliyetçi damgası vuruluyordu. Onlar en çok Türkçülükte ve İslamcılıkta suçlanıyorlardı. Bunların işi birincilere göre daha çetindi. Söz konusu yazarlar ve vatansever insanlar kurşuna dizilir, Sibiryaya sürülür, yok ediliyorlardı. Söz gelimi büyük Türkçü-Turancı şair Hüseyin Cavit, Azerbaycan'ın Millî İstiklal Marşı metninin yazarı Ahmet Cevat, ilhamlı genç şair, ünlü “Tar” şiirinin müellifi Mikail Müşfik ve daha niceleri böyle bir kaderi paylaşmışlardı. Rejim, edebiyatta sadece günün olaylarını veya emele, çiftçi, Sovyet lideri kahraman tiplerini görmek; petrol, pamuk, kömür gibi sanayi, patates, domates, pirinç gibi günlük tüketim mahsullerinin vafını duymak istiyordu. Söz konusu hususlar, dönemin

* Makalede, Bahtiyar Vahabzâde'den getirilen bu şiir ve aşağıda Samet Vurgun'dan getirilen iki şiir parçası Azerbaycan Türkçesi imlasıyla, Bahtiyar Vahabzâde'nin Türkiye üzerine yazdığı şiirlerinden ve “Axı Dünya Fırlanır” şiirinden getirilen ve edebî tahlile tabi tutulan diğer örnekler ise, Türkiye Türkçesi imlasıyla verilmiştir.

edebiyatında, özellikle de ünlü şairlerin şiirlerinde günün temel konuları olarak açıkça ifade olunuyordu. Söz gelimi:

*Nədən şerimizin baş qəhrəmanı
Gah Arandan gəlir, gah da Turandan
Bəs* mənim əsrimin varlığı hanı... (S. Vurğun)*

Böyle bir tarihî-edebî kontekstte büyük edebiyata gelen Bahtiyar Vahabzâde, bir yandan yaşadığı soğuk savaş yıllarının olaylarına, dünyada olup biten kültürel ve daha sonra küresel gelişmelere kendi lirik, psikolojik ve felsefi nitelikteki şiirsel değerlendirmelerini, bir araştırmacı-yazar ve devlet adamı olarak ise millî ve siyasî yaklaşımını ifade etmiştir. Söz gelimi evrensel ve küresel nitelikli temalardaki “Pompey Harabeleri Önünde” (Şubat 1961), “Yollar-Oğullar” (1962-1963), “Latin Dili”(1967) ve “Axı Dünya Fırlanır”** (Ekim 1985) gibi şiirleri, söz konusu eserlerden sadece bir kaçıdır. Öte yandan “Ana Dili” (Kasım 1954), “Gülüstan” (1959), “Vatandan-Vatana” (1962) “Örümcek Tor Bağladı” (10 Ekim 1968), “Korku” (15 Temmuz 1972), “Merziye” (1984), “Azatlık” (11 Haziran 1993) gibi şiirlerinde ise millî ve manevi değerlerimizden, ana dilimizin sorunlarından, özgürlük ve millî istiklal uğruna mücadelemizden, vatanseverlikten söz edilmektedir. Hatta evrensel ve küresel nitelikteki konulara ilişkin yazdığı şiirlerinde de şair daima Azerbaycan’ı, onun istiklal ve istikbalini düşünmüştür. Söz gelimi Bahtiyar Vahabzâde’nin “Yollar-Oğullar” şiirinde, Cezayir halkının Fransız sömürgeciliğine karşı millî mücadele konusu işlenmiştir. Ancak şair kendisi söylüyordu ki o, bu eseri yazarken Cezayir halkının değil, Azerbaycan halkının önce Çarlık, sonra ise Sovyet rejimine, Ruslaştırma ve Hıristiyanlaştırma siyasetine karşı millî mücadelesini kaleme almıştır. Eserin yazıldığı 1960’lı yıllarda söz konusu millî mücadeleden açık bir biçimde söz edilemezdi. Bundan dolayı, Cezayir’in Fransız sömürgeciliğine karşı direnişi temsilinde, Azerbaycan halkının millî mücadelesi konusu işlenilmiştir.

Bahtiyar Vahabzâde yaratıcılığı, Azerbaycan Türkçesinde aruz, hece ve serbest vezinde yazdığı şiirlerindeki kendine özgü orijinal bir şiir ritmi, uyumu ve çağdaş metin tekniği ile seçilmektedir. O, altmışıncı yıllardan önce edebiyatımızda edebî yenilik gerçekleştirmiştir. 20. yüzyılın başında Azerbaycan edebiyatının Celil Memmetkuluzade, Mirza Elekber

* Bəs- peki.

** Fırlanır-dönüyor.

Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye

Sabir ve Hüseyin Cavid gibi temsilcilerinin eserlerinde ifade olunan ana dili, millî mücadele ve istikbal gibi konular artık 1950'li yıllarda Bahtiyar Vahabzâde'nin "Ana dili" ve "Gülistan" gibi şiirlerinde ifade olunmuştur. Şairin 1960'lı yıllardan sonra şiirlerinde ele aldığı en önemli hususlardan biri ise Türkiye temasıdır.

Türkiye Teması

Türklük ve Türk dünyası kavramlaştırmasının veya kavramının en önemli unsurlarından birisini Türkiye teması oluşturmaktadır. Türkiye, Türk dünyasında sayı bakımından da en büyük Türk topluluğunun yaşadığı ülkedir, dünya üzerinde gelmiş geçmiş seçkin imparatorluklardan biri olan Osmanlı'nın varisidir ve cumhuriyet olmak itibarıyla de hem bölge ülkeleri hem de diğer Türk Cumhuriyetleri ve Akraba Toplulukları içerisinde özel tarihî geçmişe ve siyasî bir konuma sahiptir. Türkiye, yüzyıllar boyunca Türk-İslam dünyasında bağımsızlığın, hoşgörünün ve özgürlüğün temsilcisi olmuş, günümüzde ise Ortadoğu coğrafyasında demokrasinin ve laikliğin simgesidir. Bu bakımdan Bahtiyar Vahabzâde şiirinde Türkiye'nin Türklüğün ve Türk dünyasının bağımsızlık imgesi, ses ve güç bayrağı olarak algılanması bir tesadüf olmasa gerek. Şairin Ebülfes Elçibey'e adadığı "Onun Gücü Halkta, Keseri Halkta" (24 Ağustos 2000) ve 24 Ağustos 2001 yılında Türk yıldızlarının Bakü semalarında uçuşunu anlatan "Allah, Beni Böyle Ağlat" (26 Ağustos 2001) adlı şiirlerinde söz konusu husus, çok belirgin bir biçimde ifade olunmaktadır.

Türkiye teması, Bahtiyar Vahabzâde edebî metninde "konu veya konular niteliğinde somutlaştırılırken" (Aktaş 2009: 32) Ebülfez Elçibey'in Türkiye sevgisi bedîî bir detay olarak işlenilmektedir. Ebülfez Elçibey'in kalpının Azerbaycan, gözünün Türkiye, bir Türk olarak ise idealinin Turan olduğuna işaret edilmektedir:

*Kalbi Azerbaycan, gözü Türkiye,
Yaşadı "Türk" diye, öldü "Türk" diye.
Bağladı Turana o, imanını,
Bu iman onun için hayattan baha.
Meğer tesadüf mü? O, öz* canını
Gidip, Türkiye'de verdi Allaha.
Yandı bizim için duymadık onu,*

* Öz- kendi

Çatmadı ışığı gözlerimize.

O, öz itsisini, o, öz nurunu

O biri dünyadan gönderdi bize. (Vahabzade 2008, VII c, s. 187)

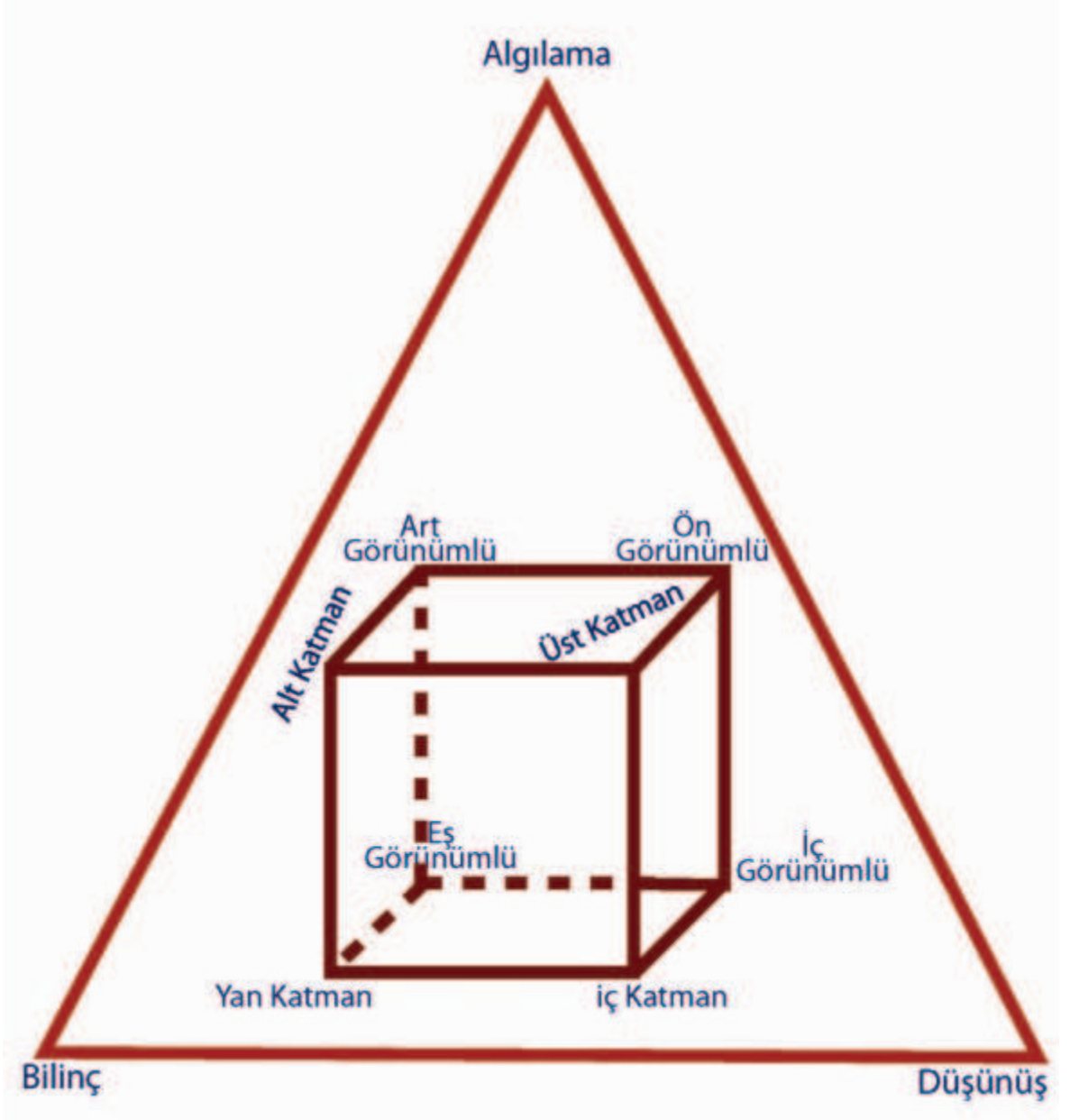
Türkiye teması, şairin çeşitli yazılarında Nizami, Füzuli, M. A. Sabir, Celil Memmedkuluzade ve Samed Vurgun'un yanı sıra, Türkiye'nin Mevlana, Yunus Emre, Mehmet Âkif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Âşık Veysel, Ahmet Kabaklı, Cemil Meriç ve Ahmet Bican Ercilasun gibi söz üstatları ve fikir adamlarının görüşlerine de atıfta bulunularak (Mayadağlı 1998: 94-95, 104-157) açıklanmaktadır. Türkiye üzerine yazdığı şiirlerinde; dinimiz, dilimiz, etnik-millî kimliğimiz kimi temalar, Türkiye'nin Türk dünyası içerisindeki yeri ve önemi konularıyla somutlaştırılarak işlenilmektedir. Şairin lirik-felsefî düşünceleri; vatan, Türklük, ana dili ve millî kimlik kavramları bağlamında ifade edilmektedir. Mahiyet ve onun ana diliyle ifadesi Bahtiyar Vahabzâde şiirinin "lirik öz"ünü ve "felsefî temel"ini oluşturmaktadır. Böylesine bir sanat anlayışı ise, Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı muhtevalı geçmişine, bugününe ve geleceğine ilişkin olarak geniş bir bilişsel çerçevesiyle değerlendirilebilmektedir.

Bilindiği gibi, dünyanın kavramlar haritası dille algılanır. Dille algılanan bütün bilgiler, seziler, ön ve sonduyular, insan bilincinde depolanır, biliş olarak işlenir ve düşünüşte yansır. Bu bakımdan Bahtiyar Vahabzâde'nin Türkiye üzerine yazdığı "Vatandaşlık Vesikam" (İstanbul. 7 Şubat 1961), "İstanbul" (İstanbul, Şubat 1961), "Yunus Emreye" (Ekim 1985), "Atatürk" (1992-1998), "Atatürkün Annesi" (1990), "Azerbaycan-Türkiye" (20 Mart 1996), "Tenha Mezar" (Temmuz 1998), "Türkiye Havası" (17 Nisan 1996), "Tasavvuf" (Şeki. Temmuz 1999), "Hayalperest" (10 Temmuz 1999), "Deprem" (Ağustos 1999) gibi şiirlerinden getirilen somut örnekleri, Algılama-Bilinç-Düşünüş üçgeninin oluşturduğu aşağıdaki üçbucakla küpte belirtilen araştırma-inceleme bağlamında (Musaoğlu 2010: 31) tematik olarak inceledik. Bahtiyar Vahabzâde'nin denemelerinde tarihî gidişatların ve gelişmelerin, olay ve olguların kendine özgü iç görünümlü doğrultudaki lirik-felsefî değerlendirmesini, aşağıdaki şemada belirtilen ve geleneksel olarak geçmişe göre art görünümlü (*retrospektif*), şimdiye göre eş görünümlü (*prospektif*) ve geleceğe göre ön görünümlü (*perspektif*) açılardan (Musaoğlu 2010: 11) irdeledik. Aşağıdaki küpte çizildiği gibi art görünümlü araştırmanın hedefi dil-algılama ve kültür tabakası olarak alt katman, eş görünümlü araştırmanın hedefi dil-algılama ve kültür tabakası olarak yan katman, ön görünümlü araştırmanın hedefi dil-algılama ve kültür tabakası olarak üst katman gösterilmiştir. Kavramlar Dünyasına Göre

Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye

Belirlenen Dil-Kültür İçerikli Araştırma-İnceleme Bağlamı'nın son köşesini tamamlayan iç görünümlü araştırmanın hedefi olarak ise iç katman seçilmiştir. Söz konusu karşıtlık, bilişsel yorumlama sistemine eklenilmiştir. Çeşitli temaların art/eş ve ön görünümlü eksenlerde ele alınarak dönemlerinin zihniyet ve tematik düşünce bağlamlarında iç görünümlü olarak sade ve anlaşılır bir Türkçeyele metinleştirilmesi, Bahtiyar Vahabzâde şiirinin temel edebî-lengüistik özelliğini oluşturmaktadır, denebilir. Bununla da aşağıdaki şemada yer alan küpün sekiz köşesi, yukarıda belirtilen ünlü yazarların (Musaoğlu 2010: 29-34) ve Bahtiyar Vahabzâde'nin eserlerinde ifade ettikleri kavramlar dünyasının algılanma içeriğine ve millî bilinçlenme biçimlerine göre bütünlükte çizilebilmiştir:

Kavramlar Dünyasına Göre Belirlenen Dil-Kültür İçerikli Araştırma-İnceleme Bağlamı

Şema 1.

Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye

Böylece Bahtiyar Vahabzâde'nin şiirlerinde ele aldığı Türkiye duygusu, yukarıda belirtilen art/eş/ön ve iç görünümdeki alt/yan/üst ve iç katman nitelikteki kavramsal içeriğiyle bütünlükte algılanmaktadır. Şöyle ki; algılanma, bilinçlenme ve düşünüş ekseninde ele alınan duygu veya Türkiye sevgisi, hem geçmişe ve şimdiye hem de geleceğe ve bunlara bağlı olarak da millî ve manevî değerlere göre iç görünümlü olarak işlenilmektedir. Söz konusu şiirler, özel içerikteki millî öze ve genel nitelikteki Türklük olgusuna göre aşağıdaki biçimde gruplandırılarak örnekleriyle incelenebilmektedir.

1. Şairin “İstanbul” (İstanbul. Şubat 1961), “Topkapı Sarayı” (İstanbul. Haziran 1977), “Yunus Emre’ye” (Ekim 1985), “Yunus Dede” (Şeki. Temmuz 1991), “Yunus Kervanı” (Şeki. Ağustos 1991) ve “Tasavvuf” (Şeki. Temmuz 1999) gibi lirik-felsefi şiirleri, Türkiye üzerine yazdığı eserleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu şiirlerde, Türkiye Cumhuriyetinin siyasî-coğrafi ve sosyal-kültürel konumuyla ilintili konular, büyük bir cihan devleti olan Osmanlı’ya ait siyasî ve tarihî gelişmeler ile bir arada ele alınmış, Türkiye’nin büyük tarihî geçmişi, önemli şahsiyetleri, millî ve manevî değerlerinden söz edilmiştir. Bahtiyar Vahabzâde'nin Temmuz 1997 yılında İstanbul’da olarken yazdığı “Kapalı Çarşı” şiirinde, Türkiye temasının art görünümlü nitelikleri veya konularının eş görünümlü detaylarıyla metinsel olarak somutlaştırılabileceği söylenmiştir. Dolayısıyla, gerek Türkiye gerekse Türk dünyasına ilişkin bilişsel nitelikteki diğer temaların da bugünden geçmişe yönelik veya art görünümlü olarak edebî metinlerde işlenebileceği, söz konusu şiirde çok net olarak vurgulanmıştır:

*Geçmişlerin gözü ile
Niye bakım bugüne ben?
Bugünümün gözü ile
bakmalıyım*

Geçmişin de gözüne ben. (Vahabzâde 2008, IV c, s. 470)

Söz konusu izlenimi, şairin art/eş/ön görünümlü olarak nitelendirilebilen “İstanbul” şiirinde hem geçmişe ve şimdiye, hem de geleceğe ve millî “öz”e yönelik iç görünümlü-iç katman içerikteki lirik-felsefi değerlendirmelerinde de açıkça görebiliyoruz. Bu şiir, Bahtiyar Vahabzâde'nin Türkiye temasını çok önemli olgularıyla konuşturan ilk deneme yazılarından biridir, denebilir. Şiirde büyük ve şanlı tarihî geçmişe sahip olan Türkiye'nin yakın bir gelecekte kendi yolunu bulacağı ve eski ününe kavuşabileceği ümidi, “suların aktıkça durulacağı” şiirsel nitelikteki düşüncesiyle ifade olunmaktadır. Sözgelimi:

İstanbul

*Boğaziçi...
İki kıta
Dayanmış baş başa*

*Ortasında bu yolun,
Bir tarafı Avrupa'dır,
Bir tarafı Asya,
İstanbul'un...
Türkoğlu durup ortada
Seyreder
Sağını,
Solunu.
Bir şehirde birleşir
İki kıta...
Birin başlangıcıdır,
Birin sonu...
Sol tarafında
Debdebeli, geçmişten hatıra kalan
Başı göklere yücelen,
Camileri, kaleleri...
Durur bin yıldan beri
Sağ tarafında
Modern evler, bankalar, oteller...
Türkoğlu
Gözlerinden sualler yağa yağa,
Kâh sola bakıyor, kâh sağa,
İstanbul'un geçmişi vugarlı (vakarlı), şanlı,
Bugünü kendine yad,
Geleceği dumanlı.*

*Bugün
Bir ayağı Avrupa'dadır,
Bir ayağı Asya'da
Türk'ün
Kulaklarında motor sesi,
Dilinde Kur'an sûresi (ayeti)
Türk'ün...*

Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye

*Zaman onu dillendirir,
Asrın ahengine ses verir,
Düşünüp derinden
Ancak babası çeker eteklerinden.*

*Çırpınır şehir
İkilik içinde
Düğüm düğüm olmuş fikirler
Asrın keşmekeşinde.*

*Bir şehirde buluşur
İki dünya, iki âlem,
Bulacaktır eminim,
Türkoğlu hak yolunu,
O, şimdilik seyrederek
Sağını,
Solunu...
Yüreği, Şark yüreği,
Aklı Garp aklıdır,
Türk'ün.
Bu tezattan sinesi dağlıdır,
Türk'ün.*

*Durmuş his ile akli arasında,
Hakikatle masal arasında,
İleri mi gitsin,
Geri mi dönsün?
Geçmişinden kopamıyor,
Arıyor,
Arıyor,
Arıyor,
Önünde ışık var,
Arayan bulur...
Sular aktıkça durulur... (Vahabzâde 1998, III c, s. 35-37)*

2. Eş görünümlü ve yan katman içerikli olaylar ve gidişatlarla ön görünümlü ve üst katman nitelikteki olabileceklerin bir arada ifade edilebilmesi, Bahtiyar Vahabzâde şiirinin tematik algılanma merkezinde yer almaktadır. Bu bakımdan şairin Azerbaycan ve Türkiye olarak ortak millî düşüncelerimizi, duygularımızı ve dilekelerimizi ifade eden “Sultanlık-

Başkanlık” (Ankara. Kasım 1994), “Türkiye Havası” (17 Nisan 1996), “Deprem” (1999), “Avrupa Birliği” (Aralık 2000), “Allah, Beni Böyle Ağlat” (26 Ağustos 2001) “Tanrı Türkü Korusun” (Eylül 2001) ve “Azerbaycan-Türkiye” (20 Mart 1996) gibi şiirleri dikkatleri çekmektedir. Şair, Azerbaycan ve Türkiye’ni iki bayrak altında yaşayan, ama bir millet iki devlet olan çağdaş Cumhuriyetler olarak tanımlamaktadır:

Azerbaycan-Türkiye

*Bir ananın iki oğlu,
Bir amalın (amacın) iki kolu
O da ulu, bu da ulu
Azerbaycan-Türkiye.*

*Dinimiz bir, dilimiz bir
Ayımız bir, yılımız bir,
Aşkımız bir, yolumuz bir
Azerbaycan-Türkiye.*

*Bir milletiz, iki devlet
Aynı arzu, aynı niyet
Her ikisi cumhuriyet,
Azerbaycan-Türkiye.*

*Birdir bizim her halimiz-
Sevincimiz, melalimiz
Bayraklarda hilalimiz
Azerbaycan-Türkiye.*

*Ana yurтта yuva kurdum
Ata yurda gönül verdim.
Ana yurdum, ata yurdum
Azerbaycan-Türkiye. (Vahabzâde. Bir ömür yuxu, 1998, s. 164)*

3. Bahtiyar Vahabzâde’nin “Hayalperest”, “Vatandaşlık Vesikam (Kimliğim)” ve “Tenha Mezar” gibi şiirlerinde, iç görünümlü ve iç katman mahiyetteki günümüzden geçmişe ve geleceğe uzayan vatan sevgisi, millî değer ve duygular ifade edilmektedir. Bu olgular, şairin şiirinde gerek Azerbaycan ve Türkiye’nin gerekse bütünlükte Türk dünyasının geleceğe yönelik bağımsız Türk Cumhuriyetleri oluşumlu “Büyük Vatan: Türk

Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye

Dünyası” ülküsü bağlamında iç görünümlü olarak işlenilmektedir. Söz konusu ülküyü gerçekleştirebilecek gelişmelerin ve onları oluşturan münferit olayların Bahtiyar Vahabzâde’nin Türkiye ile bağlı kaleme aldığı şiirlerinde öne çıktığı gözlemlenmektedir. Bu bakımdan şairin “Tenha Mezar” şiiri dikkâtleri çekmektedir. Söz konusu şiirin konusunu şöyle bir olay oluşturmaktadır: 1918 yılında Ermeni saldırısına uğramış Azerbaycan’a yardıma gelen Türk ordusunun bir subayı, ülkemizin kuzeyinde yer alan Şamahı civarında Ermenilerle savaşta şehit düşer. Subay, kendi isteği üzerine şehit düştüğü yerde de defnolunur. Bundan sonra Şamahı’ya giden yolun yakınındaki mezar bir ziyaret yerine dönüşür. Bugün de söz konusu mezarın yanından geçen yolcular arabalarından iner, mezarı ziyaret eder, şehidimizin ruhuna dua okur. Bahtiyar Vahabzâde’nin “Tenha Mezar” şiirinde “efsane mezar”ın bir ziyaret yerine dönüşümüyle ilintili “vatan-toprak” duygusu ve şehitlik konusu, hem 20. yüzyılın başları hem de günümüz siyasî gerçekleri zihniyeti bağlamında işlenilmiştir. Şiirin mısraları, söz konusu duygusal algılamayı okurlarına çok hazin ve açık bir dille aktarabilmektedir:

Tenha Mezar

*Yolun kenarında تنها bir mezar
Üstünde ne adı, ne soyadı var.
Ey yolcu, maşını eyle bu yerde
Soruş kimdir yatan تنها kabirde?*

*O, bir Türk zabiti (subayı), kahraman, metin!
Doğma kardeşine yardıma geldi.
Kırgına tutulan milletimizin
Haklı savaşına yardıma geldi.*

*Uzaktan hay verip senin sesine,
Geldi, kayıtmadı öz ülkesine.
Düşmen saflarını o, soldan sağa
Biçip destesiyle (ordusuyla) cepheni yardı.
Toprağın yolunda düşüp toprağa
Senin toprağını sana kaytardı.*

*Özü koruduğu, hem can verdiği
Yolun kenarında defnedildi o.
Uğruna canını kurban verdiği
Toprağı özüne vatan bildi o.*

*Yolcu, ماشینını (arabayı) bu yerde eyle
O mezar önünde sen tazim eyle.
Secde kıl, dua ver onun ruhuna
Ayak bastığın yer borçludur ona. (Haziran, 1996)
(Vahabzâde. İstiklal, 1999, s. 44-45)*

Bahtiyar Vahabzâde Edebî Mirası Günümüzde!

Bahtiyar Vahabzâde şii, 1950-1960'lı yıllarda lirik-romantik, 1970-1980'li yıllarda lirik-felsefî, 1990'lı yıllarda ve 21. yüzyılda ise millî-istiklal içerikli kavramsal evreleri veya art//eş//ön ve iç görünümlü kültürel katmanlarıyla seçilmektedir. Şair, yaratıcılığındaki değişim ve gelişmelerin farkındadır ve bunu "Axı dünya fırlanır!" (dönüyor) adlı şiirinde bilişsel olarak da yorumlamaktadır. Dolayısıyla, bir anahtar kelime niteliğindeki şiir-özdeyişle dünyanın atıfta bulunulan değişimler dinamiği ve hayat-kader felsefesi bütün ana çizgileriyle gözler önüne serilebilmektedir Bahtiyar Vahabzâde şiirinde! Ancak şair için değişmeyen tek bir şey vardır: Akidesi! "Axı dünya fırlanır!" adlı şiirin son bendinde söz konusu husus aşağıdaki mısralarda çok net olarak ifade edilmektedir:

*Ne kadar istiyorsa, bin o kadar fırlana,
Karşıma kah şer çıka, kah hayır dığırılana*
Çarkıfelek istiyor, lap dolana tersine,
Akidemi hiç neye değişmiyorum ben yine.*

(Vahabzâde 2008, V, s. 246)

* Dığırıl-yuvarlan-

Bahtiyar Vahabzâde Şiirinde Türkiye

Bahtiyar Vahabzâde'nin eserleri, Azerbaycan'da 12 ciltte yayımlanmıştır (Vahabzâde 2005-2008). Şairin edebî, siyasî görüşleri ve bir araştırmacı-yazar olarak faaliyeti şimdiye kadar çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Onun fikir dünyası ve bediî eserlerinin edebî-felsefî özellikleri, monografik olarak da incelenmiştir (Seyidov 1985; Cəfərov 1996; Mayadağlı 1998). Bahtiyar Vahabzâde'nin edebî kişiliği üzerine Cengiz Aytmatov, Mirze İbrahimov, Rasul Rza, Süleyman Demirel, Nizami Caferov, Namık Kemal Zeybek, Yaşar Karayev, Yevgeni Yevtuşenko, Mehmet Kaplan, Dursun Yıldırım, Ahmet Bican Ercilasun ve Yavuz Akpınar gibi devlet ve bilim adamları bilgi vermişlerdir. Onların yazdıkları makaleler ve söyledikleri sözler, şairin kitaplarına yazılan ön sözlerde, çeşitli dergilerde yayımlanmıştır (Həsənli 1994; İbrahimov 1995, 2000; Azərbaycanın Bəxtiyarı 1995; Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi 1998).

Bugün elimizde Bahtiyar Vahabzâde'ye mahsus çok değerli bir edebî miras bulunmaktadır. Söz konusu miras, günümüzde hem geçmişe ve şimdiye, hem de geleceğe ve bizi biz yapan millî ve manevî değerlerimize göre irdelenmelidir. Azerbaycan ve Türkiye Üniversiteleri Türkoloji bölümlerinde Bahtiyar Vahabzâde seminerleri düzenlenmeli, eserleri okutulmalı, şairin edebî yaratıcılığı yüksek lisans ve doktora eğitim-öğretim düzeylerinde tez konusu olarak incelenmelidir.

KAYNAKLAR:

AKTAŞ, Şerif (2000), *Şiir Tahlili. Teori ve Uygulama*, Akçağ Yayınları, 280 s.

AZƏRBAYCANIN BƏXTİYARI (1995), *Bəxtiyar Vahabzadənin həyatı, yaradıcılığı və ictimai fəaliyyəti haqqında məqalələr toplusu*, "Azərbaycan" nəşriyyatı, Bakı, 397 s.

CƏFƏROV, Nizami (1976), *Bəxtiyar Vahabzadə*, "Azərbaycan" nəşriyyatı, Bakı, 80 s.

HƏSƏNLİ, Nəriman (1994), *Fəryad səsləri*, "Azərbaycan Ensiklopediyası" Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, Bakı, 284 s.

İBRAHİMOV, Nazim (1995), *Bəxtiyar Vahabzadə*, Bakı.
.....(2000), *Bəxtiyar Vahabzadə*, (foto-kitab), "Azərbaycan" nəşriyyatı, Bakı, 311 s.

QARAYEV, Yaşar (2002), *Azərbaycan ədəbiyyatı: XIX və XX yüzillər (iki min ili tamamlayan iki yüz il—XIX və XX yüzillər)*, Bakı "ELM", 737 s.

Mehman MUSAOĞLU

MAYADAĞLI, Hüsniye Zal (1998), *Bahtiyar Vahabzâde. Hayatı ve Eserleri*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 420 s.

MUSAOĞLU, Mehman (1998), *Bahtiyar Vahabzâde'nin Hayat Hikâyesi*. Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi (1998), Bahtiyar Vahabzâde Özel Sayısı, Ankara Üniversitesi TÖMER, sayı: 22-Aralık, s. 9-13.

..... (2007), *Bahtiyar Vahabzâde: "İlham kaynağım Tüm Türk Dünyası"*. TÜRKSOY. Türk Dünyası Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı: 25. Ekim, s. 16-21.

..... (2010), *Kemal Abdulla'nın Eserleri Türkiye Türkçesinde*. Kültür Ajans Yayınları, Ankara, 207 s.

SEYİDOV, Yusif (1985), *Şairin fikir dünyası (Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 60 illiyi münasibətilə)*, "Bilik" cəmiyyəti, Bakı, 76 s.

VAHABZÂDE, Bəxtiyar (1998), *Bir ömür yuxu*. "Azərbaycan" Nəşriyyatı, Bakı, 189 s.

..... (1999), *İstiqlal*, Gənclik, Bakı, 495 s.

..... (2005-2008), *Əsərləri*, 12 cildə, "Azərbaycan" Nəşriyyatı, Bakı.